

THE ROLE OF LEXICAL COHESION TO OBTAIN TEXTUAL COHERENCE

Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Sözcüksel Bağdaşıklığın Rolü

Ozan OTAN¹ & Demet OTAN²

Abstract

There are several factors which provide the text to be coherent in accordance with the relation between the reader, writer, and text and their interaction. Text is a cognitive construct which helps readers to comprehend the meaning with the cooperation of reader-writer-text. Comprehending the meaning of the text is a process which demands readers to be mentally active continuously. During this mental process there are some codes that the writer encoded linguistically. Readers need to look at the linguistic tools and the context to comprehend the text. The linguistic tools are used to encode the coherence and trigger some processes mentally for readers. This study tries to indicate how cohesion bond contributes the process of achieving the coherence. Hoey asserts that lexical cohesion contributes to structure the text. According to Hoey, sentences link up by means of lexical repetition and some sentences which are called *central* contribute more to continue the flow of information. Other sentences called *marginal* don't have a connection with the flow of information. Their information value is low compared to the central ones. The coherence of the text will not be damaged even if these sentences are taken out from the text. The target of this study is to reveal the contribution of cohesion to coherence and how repetition works to obtain cohesion and coherence. The database is the article named "Cesetler Sahipsiz Kaldı" in Birgün newspaper. As a result of the analysis, the links and the degree of frequency have been identified and shown.

Key Words: Coherence, cohesion, repetition.

Özet

Bir metnin bağdaşık olmasını sağlayan birden fazla etken vardır. Bu etkenler okur, yazar ve metin arasındaki ilişki ve üçünün etkileşimi doğrultusunda bir metnin bağdaşık olmasını sağlar. Metin, okur-yazar-metin üçlüsünün birlikte hareket ederek okurun anlama ulaşmasını sağlayan bilişsel bir yapıdır ve metni anlamlandırmak okurun zihinsel olarak sürekli faal olmasını gerektiren bir süreçtir. Bu zihinsel süreçte yazarın metinde dilsel olarak kodladığı bazı düzenekler bulunmaktadır. Okuyucunun metni anlamlandırabilmesi için metindeki dilbilgisel araçlara ve bu araçların içinde bulunduğu söylem bağlamına bakması gerekmektedir. Dil bilgisel araçlar bağdaşıklığı kodlamak için kullanılmakta ve okuyucunun zihnindeki bazı zihinsel süreçleri tetiklemektedirler Bu çalışmada bir bağdaşıklık bağının varlığının okurun metinde bağdaşıklığa ulaşma sürecine nasıl katkıda bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Hoey (1991), sözcüksel bağdaşıklığın metnin düzenlenmesine önemli katkısının olduğunu ileri sürmektedir. Hoey (1991)'e göre tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantı kurarlar ve *asal* olarak adlandırılan bazı tümceler diğerlerine göre bilgi akışının sürdürülmesine daha çok katkıda bulunurlar. *Yanal* olarak adlandırılan diğer tümceler ise bilgi akışıyla bir bağlantısı ve ilgisi olmayan tümcelerdir, bilgi değerleri düşüktür. Bu tür tümceler metinden çıkarılması durumunda bile metnin bağdaşıklığı bozulmayacak ve daha sıkı örülmüş, kısaltılmış metinler elde edilecektir. Bu çalışmanın amacı, bağdaşıklığın bağdaşıklığa katkısını ve bağdaşıklık ve bağdaşıklığın sağlanmasında *yinelemenin* nasıl işlev gördüğünü ortaya koymaktır. Çalışmanın veri tabanını Birgün gazetesinden alınmış "Cesetler Sahipsiz Kaldı" başlıklı gazete köşe yazısı oluşturmaktadır. Yapılan çözümleme sonucunda haber metnindeki sözcüklerin bağlantıları ve sıklık dereceleri tespit edilmiş ve gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bağdaşıklık, bağdaşıklık, *yineleme*.

¹Araş Gör. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Film Tasarımı Bölümü, e-posta: ozan.otan@deu.edu.tr

²Okt. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, e-posta: demet.otan@deu.edu.tr

1. Giriş

Yazılı ve sözlü söylemin nasıl kendilerine özgü bir metne başlama ve bitirme gibi kuralları varsa bir metnin nasıl okunması gerektiği ile ilgili de önemli kurallar vardır. Okur, metni okuma esnasında bu kuralları yerine getirmezse metnin içindeki anlama ulaşamaz ve böylelikle metni alımlayamaz. Okurun metni bir bütün olarak oluşturması ve algılaması için önemli faktörlerden biri bağdaşıklıkır. *Bağdaşıklık*, yazılı söylemde mutlaka olması gereken bir koşuldur. Bağdaşık olmayan bir söylem veya bir anlatı okur ile arasındaki iletişimi kuramaz ve okur söz konusu anlatının ya da söylemin içinde bulunan mesajı alımlayamaz. Mc. Crimmon, (akt., Bamberg, 1983) bağdaşıklıkı şu şekilde açıklar; “Eğer okur bir metinde bir tümceden diğerine kolaylıkla geçebiliyorsa ve tüm paragrafları birbirinden ayrı tümceler olarak değil de bir bütün olarak okuyup algılayabiliyorsa, o paragraf bağdaşıktır”. Yağcıoğlu (1999) ise, bir metnin bağdaşıklıkını şu şekilde tanımlar; “Bağdaşık bir metin, biçimsel belirtecilerin, yani bağdaşıklık ilişkilerini sağlayan öğelerin metinde oldukça az sayıda bulunmaları halinde bile, tümcelerinin veya daha büyük metin parçalarının anlamlı biçimde bir konu veya ana izlek çerçevesinde birbirine bağlandığı, bütünlüğü olan bir metin olarak tanımlanabilir. Ancak bu noktada göz ardı edilmemesi gereken önemli konu, bir metnin ‘anlamlı’ olabilmesi için, her şeyden önce bu anlam ilişkilerini, biçimsel belirtecilerin yokluğunda bile, kurabilecek birine, yani okuyucuya gereksinimi vardır. Başka bir deyişle, metinler kurdukları anlam bağlarıyla, bu anlam bağları arasındaki ilişkileri kurabilecek, çıkarımlar yapabilecek ve sonuç olarak bağdaşık bir yorum üretebilecek okuyucular için konumlar sunarlar.”

Dolayısıyla bağdaşıklık bir metnin bağdaşık olmasını sağlayan önemli bir koşuldur fakat tek başına yeterli değildir. Bağdaşıklık, bir metnin anlaşılıp kullanılmasını sağlayan anlambilimsel ilişkileri ifade eder. Metnin bağdaşık olmasını gerektiren koşullar, yazarın amaçları, okurun bilgisi ve beklentileri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Okurun, metni bağdaşık bir bütün olarak algılaması için sadece metnin içinde olan metinsel ipuçları yeterli değildir. Okurun aynı zamanda kendi bilgi ve beklentilerini kullanması gerekmektedir.

Bir anlatının bağdaşık olması o anlatının okurları tarafından daha sonra da hatırlanmasını ve özetinin yapılmasını gerektirir. Bunun için de bir paragrafın bağdaşık olmasını gerektiren bazı koşullar olmalıdır. Bunlardan ilki bağdaşıklıkır. Bağdaşıklık, okurun bağdaşıklığa ulaşmasında rehber konumundadır, metnin “metin” olmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Bir metnin bağdaşık olması için, bağdaşıklık ve bağdaşıklık bağlantıları gerekli unsurlardır ama tek başlarına yeterli değildir. Halliday ve Hassan, (1976) bağdaşıklıkı şu şekilde tanımlar; “Birinin diğerini yorumladığı iki metinsel ögenin arasındaki ilişkidir”. “Elmaları yıka ve onları bir kabin içine koy” tümcesindeki, “elmalar” ve “onları” sözcüklerinin arasındaki ilişki bağdaşıklık çerçevesinde oluşan bir bağlantı kurmaktadır. “Elmalar” ve “onları” sözcükleri benzerdir ve birbiriyle ilişki içindedir (Halliday ve Hassan, 1976:2). Eğer “elmalar” sözcüğüyle birlikte kullanılmazsa “onları” sözcüğünün hiçbir bağdaşık gücü olamaz ve okur zihninde canlandıramaz böylelikle alımlayamaz. Hoey (1991), bağdaşıklığa şöyle bir tanım getirmektedir; “bağdaşıklık, bir tümcenin sözcüklerinin ve dilbilgisel yapısının, bu tümcenin metin içindeki öncellerine (predecessors) ve ardıllarına (successors) bağlanma yoludur.” Bağdaşıklık üzerine yapılan çalışmalar metin analizinde önemli yer tutmaktadır (Hoey,1991) ve bu dilsel araçların metin betimleme konusunda nasıl yardımcı oldukları ile ilgili açıklamalar Halliday ve Hasan (1976)’da ayrıntılı şekilde belirtilmektedir (Hoey;1991).

Halliday ve Hasan (1976)'ya göre bir metnin bağdaşıklığı, "bağdaşıklık bağlantıları"nın yardımıyla bulunabilir. Bu bağlantıların türlerini ise şu şekilde belirtmektedirler;

- a) Gönderme (reference)
- b) Yer değiştirme (substitution)
- c) Eksiltme (ellipsis)
- d) Bağlaç/ birleştirme (conjunction)
- e) Sözcüksel bağdaşıklık (lexical cohesion)

Bir metnin bütün oluşturması ve okurun metni bir bütün olarak alımlayıp algılaması için, tümceler ve sözcüklerin birbirleri arasındaki bağlantıları ve ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda bağdaşıklık, okurun tümceler arasındaki bağlantıyı oluşturmasını sağlar. Örneğin, "O şöyle dedi" tümcesindeki "o" ve "şöyle" sözcükleri daha önceki bir tümce ya da tümceler ile ilişkileri doğrultusunda anlam kazanmaktadır. Okur, "o" ve "şöyle" sözcüklerini başka tümceler ile ilişki kurabildiği derecede anlamlandırabilir (Halliday ve Hassan, 1976:11). Bu tür bağlantılar okurun anlamlı bir bütün olan metni, birbirinden bağımsız tümcelerden ayırt etmesini sağlar. Bağlaçlar hariç Halliday ve Hasan'ın (1976) sözcüksel bağdaşıklık olarak nitelendirdiği başlık altında sözcüksel öğelerin arasındaki anlambilimsel ilişkiler ifade edilmektedir. Bu da, iki kavramla nitelendirilmektedir: *yineleme* ve *eşdizimlilik* (Hoey, 1991). En genel anlamda *yineleme*; bir sözcüğün birden fazla tekrar edilerek metnin iletişimsel işlevini sağlaması olarak tanımlanabilir (Scott, 2001). Yinelenen öğeler belli bir varlığın devamını okura yansıtmak için metni bağlamakta ve aynı zamanda metnin ilerlediğini göstermek amacıyla da yeni sözcük ve varlıklar için ortam sağlamaktadır. Her yeni sözcük bir öncekinin yinelenmesine olanak sağlayarak metnin devamının bağdaşıklık çerçevesi içerisinde ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla *yineleme* aynı anlamsal uzamda anlamlı bir metin oluşturabilmenin en önemli koşullarından biridir.

2. Amaç ve Veri Tabanı

Hoey, (1991) bağdaşıklığı, okurun metin hakkında yaptığı yorumların bir parçası olarak ele almaktadır. Fakat bunun yanı sıra yazarın metinde kullandığı her tür dilsel seçenek metnin biçimsel bütünlüğünün oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bağdaşıklığı oluşturan bu dilsel seçeneklerden sözcüksel bağdaşıklık önemli yer tutmakta ve metindeki tümceler arasında kurulan sözcüksel bağların *yineleme* yoluyla ortaya çıktığı görüşünü savunulmaktadır (Hoey, 1991). Hoey, (Hoey, 1991; akt. Yağcıoğlu, 1997) bir metin içinde yapılan *yinelemelerin* metnin konusunu belirleyen ve konunun bütünlüğünü sağlayan işlevlere sahip olduğunu belirtir. Tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantı kuran bilgi paketleridir ve bazı tümceler (bunları asal tümceler olarak adlandırır) metinde bilgi akışının sürdürülmesine katkıda bulunurlar. Metin boyunca yinelenen bu tür tümceler metnin bütünlüğüne katkıda bulunan bağdaşıklığı koruyacaktır. Diğer tümceler (yanal tümceler olarak adlandırır) ise bilgi akışıyla bir bağlantısı ve ilgisi olmayan tümcelerdir, bilgi değerleri düşüktür. Bu tür tümceler metinden çıkarılması durumunda bile metnin bağdaşıklığı bozulmayacak ve daha sıkı örülmüş, kısaltılmış metinler elde edilecektir (Hoey, 1991; aktaran Yağcıoğlu, 1997).

Bu çalışmada 16 Kasım 2004 Salı tarihli Birgün gazetesinden alınmış "Cesetler Sahipsiz Kaldı" başlıklı makalenin düzenlenirken bağdaşıklığın sağlanmasında *yinelemenin* (Hoey, 1991) nasıl işlev gördüğü tartışılmaya çalışılacaktır. Ayrıca söz konusu makaledeki tümceler arasında kurulan sözcüksel bağların güçlülük derecesine göre hangilerinin konu belirleyici olarak işlev gördükleri, hangilerinin konu bütünlüğüne daha az katkıda bulunduğunu araştırılacaktır. Böylece konu bütünlüğüne daha az katkıda bulunan

tümceler ayıklanarak metnin bütünlüğünü yani bağdaşıklığını koruyan daha sıkı örülmüş bir özet makale elde edilip edilmeyeceği tartışılacaktır.

3. Yöntem

Bu çalışmada Hoey (1991) tarafından geliştirilen çözümlene yöntemi, inceleme konusu olan metinde uygulanarak metnin bağdaşık özelliğe sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Bu bağlamda, “bağdaşıklığın varlığı, metin bağdaşıklığına nasıl katkıda bulunmaktadır”, “tümcelerin birbirleriyle ilişkili önermeler olarak algılanmalarına nasıl etki eder”, “metnin büyük ölçekli düzenlenmesine nasıl katkıda bulunur?” gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Ayrıca veri tabanını oluşturan makale, gazete haberi olduğu için asal tümce sayısının metin türüne³ bağlı olarak daha fazla olması düşünülmektedir. Haber metinlerinin amacı kurgusal metinlerin aksine okura haberi en kısa yoldan açık bir şekilde vermek olduğu düşünülürse metindeki tümcelerin çoğunun konu belirleyici olarak işlev gördükleri düşünülmektedir. Bununla birlikte *yineleme* olarak sayılabilecek aktarım sözcüklerinin (dedi, bildirdi, aktardı v.b.) veri tabanını oluşturan makalenin haber metni olmasından dolayı fazla çıkabileceği varsayılarak bu tür sözcükler inceleme konusu dışında bırakılacaktır.

4. Kuramsal Çerçeve

4.1. Yineleme

Metnin bağdaşık olmasını gerektiren, kendi içerisinde geniş bir bilgi bütünlüğüne ve yapısına sahip olması unsurudur. Bir metin kendi içerisinde farklı bağdaşık bağlantılarına sahip olabilir ya da metnin içerisinde bu bağlantılar hiç olmayabilir. Fakat okur metinde bütünü kapsayan bir konu bulamazsa, o metni, bağdaşık bir bütün olarak algılayamaz. Metin, hem okurun sözcükler, tümceler ve paragraflar arasındaki bağlantıları kurabilmesi için bağdaşıklık bağlantılarına sahip olmalı, hem bu bağlantıların yanı sıra bütünü kapsayan bir konuya, hem de kapsayıcı bir yapıya sahip olmalıdır. Bu bağlamda da bağdaşıklığın, büyük ölçüde metinde bütünlük sağlayan düzeneklerin başarıyla kullanılmasıyla ilgili olduğu ileri sürülmektedir (Bamberg, 1983, Tierney ve Mosenthal, 1983). Winter, (Winter, 1974, 1979) bağdaşıklığın *yineleme* yoluyla yeni bilginin algılanmasını kolaylaştıran bir çerçeve oluşturduğunu, yani tümceler arasında yinelenen öbeklerin hangi bilginin yeni olduğunun algılanması için uygun ortam oluşturduğunu ve aralarında *yineleme* yoluyla bağlar kurulan tümcelerin birbirlerine komşu olmaları gerekmediğine işaret etmektedir. Hoey (1991) ise sözcüksel bağdaşıklığın metnin düzenlenmesine katkıda bulunduğunu bunun da sözcükler arasındaki *yineleme* dereceleriyle açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Sözcüklerin aralarındaki *yineleme* yoluyla elde edilen güçlülük dereceleri de okurun metindeki bağdaşıklığa ulaşmasını sağlamaktadır.

³ Tür, en genel anlamıyla kişinin okuma sürecini ulamlaştıran ve okurken okuduğu metni anlamlandırabilmesi için ona yön veren bir yoldur. Türe bağlı olarak bir metni anlamlı hale getirme aktif bir süreçtir. Çünkü tür, okurun metni seçmesi, tanımlaması ve yorumlaması için ona önemli gönderimsel öğeler sağlar. Tür, kişinin okuma sürecini ulamlaştıran okuduğu metni anlamlandırabilmesi için ona yol gösterir. Okuduğu metin türüne göre okur bilinçli bir şekilde okuma sürecini düzenler (Hanauer, 1998).

Metin içindeki tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantı kuran bilgi paketleridir. Tümceler içinde *yineleme* yoluyla ilişki kuran sözcükler arka arkaya gelmeseler bile yani aralarına diğer başka tümceler girse bile birbirleriyle bağlantı kuracaklardır. Bu tür tümceler aralarında *yineleme* yolu ile ilişki olmayanlarla kıyaslandığında metnin bütünsel anlamını koruyarak tümceler arasındaki bağları oluşturacaklardır. Dolayısıyla da bilgi akışının sürdürülmesine katkıda bulunacaklar ve metne daha merkezi durumda, konu belirleyici olarak işlev göreceklerdir. Bilgi akışının sürdürülmesine katkıda bulunan bu tür tümcelere *asal* tümceler (central) denmektedir. Sözcüksel bağları diğer tümcelere oranla daha zayıf olan yani aralarında *yineleme* yoluyla ilişki kurmayan tümceler ise metindeki bilgi akışıyla doğrudan bağlantısı olmayan tümceler olarak nitelendirilmektedir. Bu tür tümceler konu bütünlüğüne daha az katkıda bulunan tümcelerdir, dolayısıyla bilgi değerleri düşük, artık tümcelerdir. Bilgi akışının sürdürülmesine katkıda bulunmayan bu tür tümceler ise *yanal* tümceler (marginal) olarak adlandırılmaktadır. (Hoey, 1991: 33-34).

Yanal tümceler, metinde birbirleriyle *yineleme* yoluyla bağlantı kurmayan dolayısıyla da konu bütünlüğüne katkıda bulunmayan tümcelerdir. Bu tür tümceler metin içinde fazla olması okurun metnin bütününe ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü bu tümceler, bilgi değerleri düşük, artık tümcelerdir ve metnin ana konusundan uzaktırlar. Dolayısıyla yanal tümceler olarak adlandırılan bu tür tümceler metinden çıkartılması metnin bütünlüğünü bozmayacak ve metnin özeti niteliğinde daha sıkı örülmüş kısa metinler elde edilecektir (Hoey, 1991:43-44).

Metindeki sözcüksel *yinelemeler*, okurun asal ve yanal tümceleri ayırt etmesine olanak sağlamakta böylelikle yanal tümceleri metinden çıkartarak bağdaşıklığı bozulmamış ve daha sıkı örülmüş kısa metinler elde etmesine yardımcı olmaktadır. Asal ve yanal tümceler belirlenmesi ise sözcüksel bağların güçlülük derecelerine göre ortaya çıkmaktadır. İki tümcenin bilgi paketleri halinde birbirine bağlantılı olması için sözcüklerin eşgönderim ilişkisi içerisinde en az üç kez yinelenmesi gerekmektedir. Üçün daha altındaki sözcük *yinelemeleri* ile birbirine bağlanan tümceler okura metnin bağdaşıklığı ile ilgili net bilgiler veremeyecektir (Hoey, 1991:36).

4.1.1. Yineleme Türleri

Tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantı (link) kuran bilgi paketleridir. Metin içinde yer alan tümceler *yineleme* yoluyla elde edilen sözcüksel bağların güçlülük derecelerine göre asal ve yanal olarak ikiye ayrılmaktadır. Asal tümceler konu bütünlüğüne katkıda bulunan tümceler, yanal tümceler ise bilgi değerleri düşük olan tümcelerdir (Hoey,1991). Bu tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantılarını ortaya koymak için nelerin *yineleme* sayılıp sayılmadığını anlamak gerekmektedir. Hangi sözcüklerin *yineleme* olarak sayılabileceğini hangilerinin sayılamayacağını gösteren bazı koşullar vardır. Bunlar da *yineleme* türlerine göre belirlenmektedir (Hoey,1991).

4.1.1.1. Basit Sözcüksel Yineleme

Yineleme türlerinin en basiti *basit sözcükselyinelemedir*⁴ (simple lexical repetition). Bu tür *yineleme* metinde daha önce yer almış bir sözcüksel ögenin hiçbir ulamsal değişikliğe uğramadan metnin diğer tümcelerinde yinelenmesidir. Bu sözcükler kapalı dilbilgisel

⁴ Tablo 1' de bu yineleme türü ile ilgili olan örnekler BY olarak gösterilmiştir.

örneklem içerisinde olmalıdır; sözcüğün türü isimse *yineleme* olarak sayılacak diğer sözcükte bir isim olmalıdır (elma, elmalar, elmanın, elmaya gibi). Dolayısıyla bu tür ilişki içerisinde olan sözcükler açık-kümelî sözcüksel öğelerden oluşmaktadır. Belirleyenler, ilgeçler, yardımcı sözcükler, olumsuzluk ekleri, sıralayıcılar, yan tümce bağlaçları, ekler, tümce bağlaçları basit *yineleme* olarak ele alınmazlar.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir konu *yineleme* olarak ele alınacak sözcüklerin aynı varlığa, nesneye ya da kavrama gönderimde bulunuyor olması ve aynı bağlam içinde yer almasıdır. Metin içinde yer alan bazı sözcükler birbirinin tekrarı biçiminde metinde bulunabilirler; ancak bu sözcüklerin bir ilişki kurabilmesi ve bir bağlantı (link) oluşturabilmesi için metnin bütünsel anlamı içindeki kavrama ilişkin olarak ele alınması ve bu sözcüklerin birbirinin yerine kullanılması gerekmektedir (Hoey,1991).

4.1.1.2. Karmaşık Sözcüksel Yineleme

Karmaşık sözcüksel yineleme (complex lexical repetition) aynı sözcüksel biçimbirimi taşıyan iki sözcüksel öğenin yinelenmesi sonucunda meydana gelmektedir⁵. Bu tür *yinelemede*, yinelenen sözcükler arasında dilbilgisel ulam farklılığı bulunmaktadır. Sözcükler birbirlerinin benzeri biçiminde görünseler bile dilbilgisel işlevleri birbirinden farklılık göstermektedir. Yani iki sözcüksel öğenin birbiriyle karmaşık *yineleme* ilişkisi içinde olmasının koşulu metnin bağlamı içerisinde biri diğerini içerecek biçimde açıklanmalarıdır (ölmek, ölen, öldürülen, ölüm gibi). Bu tür sözcükler genellikle türemiş sözcüklerden oluşmaktadır. Basit *yinelemede* olduğu gibi karmaşık *yinelemede* de ele alınacak sözcüklerin aynı varlığa, nesneye ya da kavrama gönderimde bulunuyor olması ve aynı bağlam içerisinde yer alması gerekmektedir (Hoey,1991).

4.1.1.3. Basit Açıklama

*Basitaçıklama*⁶ (simple paraphrase), anlam farklılığı olmadan metnin bağlamı içerisindeki bir öğenin başka bir öğenin yerine geçmesi durumunda meydana gelmektedir. Bu bağlamda Hoey'un *basitaçıklaması* Hasan'ın "eşanlamlılık" kavramıyla benzeşmektedir. Fakat *basit açıklamanın* bağlam bağımlı olması gerekmektedir. İki tür *basit açıklama*dan söz edilebilir; *tek yönlü* (partial) ya da *karşılıklı* (mutual) *basit açıklama*. *Yineleme* yoluyla birbirine bağlanan sözcükler tek yönlü işliyse, yani biri diğerinin yerine kullanılmıyorsa tek yönlü; birbiri yerine kullanılabiliriyorsa karşılıklı *basit açıklama* olarak nitelendirilmektedir (Hoey,1991).

4.1.1.4. Karmaşık Açıklama

En geniş anlamıyla *karmaşık açıklama*⁷ (complex paraphrase), hiçbir sözcüksel biçimbirim taşımasalar bile biri diğerini içeren iki sözcüksel öğe olarak tanımlanabilir (hasta- doktor gibi). Ancak bu tür bir tanım birçok sözcüksel öğeyi içereceğinden dolayı *karmaşık açıklama*yı tanımlamada Hoey (1991) üç kısıtlama getirmektedir. İlki, karşıt anlamlılıktır. Sözcükler aynı biçimbirime sahip olsalar da olmasalar da eğer aralarında karşıt anlamlılık oluşturuyorsa *karmaşık açıklama* içerisinde yer almaktadır. Diğer bir

⁵ Tablo 1' de bu yineleme türü ile ilgili olan örnekler KY olarak gösterilmiştir.

⁶ Tablo 1' de bu açıklama türü ile ilgili olan örnekler BA olarak gösterilmiştir.

⁷ Tablo 1' de bu açıklama türü ile ilgili olan örnekler KA olarak gösterilmiştir

kısıtlama Hoey (1991)'in "bağlantı üçgeni" olarak adlandırdığı durumda gerçekleşmektedir. Metin içinde yer alan sözcüksel üye bir diğeriyle *karmaşık yineleme* ile bağlantı kurarken bir üçüncü öğeyle de basit *açıklama* ile bağlantı kurmalıdır. Son kısıtlamada ise bağlantı üçgenindeki "aracı" olan sözcüğün/terimin olmaması durumunda bile *karmaşık açıklamanın* oluşabileceği görüşü savunulmaktadır. Fakat okurun bu tür bir bağlantıya ulaşabilmesi için öğelerden birinin diğer öğe ile metnin bağlamı içerisinde *açıklama* ilişkisinde olması koşulu gerekmektedir.

4.1.1.5. Diğer Yineleme Türleri

Sözcüksel öğelerin arasında *yineleme* ilişkisinin kurulabilmesi için yinelenen sözcüklerin aynı biçiminde olmaları bile metnin bütüncül bağlamı içerisinde aynı varlığa, nesneye ya da kavrama gönderimde bulunuyor olmaları gerekmektedir. *Yinelemelerin* artgönderimde bulunarak yani öncellerine gönderim yaparak oluştuğu düşünülürse bir sonraki sözcüğün bir önceki sözcükteki bilgiyi taşıyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla *yineleme* sayılabilecek sözcükler metnin bütüncül bağlamı içerisinde birbirlerinin yerine kullanılmalıdır. Bu bilgi çerçevesi içerisinde üstanlamlılık, altanlamlılık ile birbirine bağlanan sözcükler, *eşgöndergeselyineleme*, *yer değiştirme*, *eksiltme yineleme* türleri arasında bulunmaktadır (Hoey,1991).

4.2. Bağ Oluşturma

Hoey (1991), sözcüksel bağlaşıklığın metnin düzenlenmesine katkıda bulunduğunu bunun da sözcükler arasındaki *yineleme* dereceleriyle açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Sözcüklerin aralarındaki *yineleme* yoluyla elde edilen güçlülük dereceleri de okurun metindeki bağdaşıklığa ulaşmasını sağlamaktadır. İki tümcenin bilgi paketleri halinde birbirine bağlantılı olması için sözcüklerin en az üç kez yinelenmesi gerekmektedir. Üçün altındaki sözcük *yinelemeleri* ile birbirine bağlanan tümceler okura metnin bağdaşıklığı ile ilgili net bilgiler veremeyecektir. Bu tür bir çözümleme yönteminde, *yinelemenin*, metnin büyük ölçekli düzenlenmesine ne derece katkıda bulunduğu araştırılmaktadır. Dolayısıyla sözcükler arasındaki bu bağlantıların metnin bütüncül bağlamı içerisinde bilgi akışını yönlendiren tümcelere ışık tutması gerekmektedir. Bu bağlamda tümceler arasındaki sözcüklerin en az üç kez yinelenerek bir kesme noktası belirleyip birbirleriyle bağlantıları bir *bağ* (bond) oluşturacaktır. Ancak her metin, içindeki yinelenen sözcüklerin *bağ* oluşturma derecesine göre kendi kesme noktasını belirlemektedir. Aralarında *bağ* oluşturan bu tümceler metindeki *asal* tümceleri gösterir. Geriye kalan tümceler yani aralarında bir *bağ* oluşturamayanlar *yanal* (artık) tümcelerdir. Yanal tümceler metinden çıkarıldığında geriye kalan asal tümceler metnin bağdaşıklığını bozmadan sıkı örülmüş ve daha kısa bir metin oluşturacaktır.

Hoey (1991), tümceler arasındaki bu ilişkilerin daha belirgin görünebilmesi için *yineleme* matriksi oluşturmanın gerekliliğinden bahseder. Böylelikle her bir tümcenin bir diğeriyle sözcüksel *yineleme* açısından ilişkisi açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Yatay düzlemdekiler tümcelerim öncelleriyle, dikey düzlemdekiler ise ardillarıyla olan *yineleme* ilişkisini göstermektedir. Bu tür bir *yineleme* matriksi tümceler arasındaki sözcük *yinelemelerinin* numaralandırılmasını açık bir şekilde ortaya koyduğundan metnin kesme noktasını belirlemek de kolaylaşacaktır (Hoey,1991).

4.3. Çözümleme

Hoey (1991)'in belirlemiş olduğu çözümleme yöntemi uygulanarak veri tabanını oluşturan haber metninde yinelen sözcükler, *yineleme* türleri ve *yinelemenin* sıklığı ekler bölümündeki tablo 1 ve 2'de gösterilmektedir.

Tablo 1 veri tabanını oluşturan haber metnindeki sözcüklerin bağlantılarını göstermektedir. Dikey düzlemdeki birinci öge bir önceki tümcedeki sözcükleri, ikinci öge ise arkadan gelen tümcedeki sözcükleri göstermektedir. Böylelikle birinci tümceden itibaren diğer yirmi bir tümcenin ardıllarıyla olan ilişkileri dikey düzlemde, öncülleriyle olan ilişkileri de yatay düzlemde gösterilmektedir.

Bu açıklamaya göre tablo 1'de gösterilen tümcelerin ardılları ve öncülleriyle olan ilişkileri şu şekilde örneklendirilebilir: Birinci tümcede beliren "Felluce" *basit yineleme* (BY) yoluyla ikinci tümcede "Fellucenin" olarak belirmektedir. Yine birinci tümcede beliren "ABD işgal güçleri" *basit açıklama* (BA) yoluyla ikinci tümcede "ABD birlikleri" olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci tümcede beliren "operasyonun" sözcüğü BY yoluyla üçüncü tümcede "operasyonda" olarak yinelenmekte, "ABD İşgal güçleri" öbeği ise üçüncü tümcede BY yoluyla "ABD askeri" şeklinde yinelenmektedir. Üçüncü tümcede bulunan "ABD" sözcüğü BY yoluyla altıncı tümcede yine "ABD" şeklinde yinelenmekte; yine üçüncü tümcede bulunan "öldü" sözcüğü ise BA yoluyla "kayıpları" şeklinde yinelenmektedir. Bu şekilde tablo 1'de makalenin bütününde verilmek istenen konuya hizmet eden sözcüklerin hangi yineleme türü ile birbiri ile ilişkilendirildiği gösterilmektedir.

Tablo 2'de ise yinelen sözcüklerin sıklığını daha belirgin bir şekilde görmek için sıklık dereceleri numaralandırılmıştır. Bu açıklamaya göre **birinci tümce**; ikinci tümce, üçüncü tümce, dördüncü tümce, beşinci tümce, altıncı tümce ile 2, yedinci tümce ile 1, sekizinci ve dokuzuncu tümce ile 2, onuncu tümce ile 3, onbir, oniki, onüç, ondört, onbeşinci tümce ile 0, onaltı ve onyediyile 1, onsekizle 2, ondokuzla 1, yirmi ile 3, yirmibir ile 0 bağlantı oluşturmaktadır. **İkinci tümce**; üçüncü, dördüncü, beşinci tümce ile 1, altıncıyla 2, yedi ve sekiz ile 1, dokuz ile 2, on ile 1, onbir, oniki ile 0, onüç ile 1, on dört ile 0, onbeş ile 1, onaltı, onyediyile 0, onsekiz ile 2, ondokuz, yirmi, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Üçüncü tümce**; dördüncü, beşinci tümce ile 3, altıncıyla 2, yediyle 0, sekiz ile 1, dokuz ile 1, on ile 0, onbir ile 1, oniki, onüç ile 0, on dört, onbeş ile 1, onaltı ile 0, onyediyile 1, onsekiz ile 2, ondokuz ile 1, yirmi, yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır. **Dördüncü tümce**; beşinci tümce ile 3, altıncıyla 3, yediyle 1, sekiz ile 3, dokuz ile 2, on ile 1, onbir ile 2, oniki, onüç, on dört ile 1, onbeş ile 2, onaltı ile 0, onyediyile 1, onsekiz ile 4, ondokuz ile 1, yirmi ile 4, yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır. **Beşinci tümce**; altıncıyla 3, yediyle 0, sekiz ile 2, dokuz ile 2, on ile 1, onbir ile 2, oniki ile 1, onüç ile 0, on dört, onbeş ile 1, onaltı ile 0, onyediyile 1, onsekiz ile 1, ondokuz ile 1, yirmi ile 3, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Altıncı tümce**; yediyle 3, sekiz ile 4, dokuz ile 3, on, onbir ile 2, oniki ile 1, onüç ile 0, on dört, onbeş ile 1, onaltı ile 0, onyediyile 1, onsekiz ile 3, ondokuz ile 1, yirmi ile 2, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Yedinci tümce**; sekiz ile 3, dokuz, on ile 1, onbir, oniki, onüç, on dört, onbeş, onaltı, onyediyile 0, onsekiz, ondokuz, yirmi, yirmibir ile 0 bağlantı oluşturmaktadır. **Sekizinci tümce**; dokuz ile 1, on ile 2, onbir ile 0, oniki ile 1, onüç, on dört, onbeş, onaltı, onyediyile 0, onsekiz ile 2, ondokuz ile 1, yirmi ile 1, yirmibir ile 0 bağlantı oluşturmaktadır. **Dokuzuncu tümce**; on, onbir ile 2, oniki ile 1, onüç ile 0, on dört, onbeş, onaltı ile 1, onyediyile 2, onsekiz ile 2, ondokuz ile 0, yirmi ile 2, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Onuncu tümce**; onbir ile 2, oniki ile 2, onüç ile 1, on dört, onbeş ile 0, onaltı, onyediyile 1, onsekiz ile 2, ondokuz, yirmi ile 1, yirmibir ile 0 bağlantı

oluşturmaktadır. **Onbirinci tümce**; oniki ile 3, onüç, on dört ile 2, onbeş, onaltı, onyedii ile 1, onsekiz ile 3, ondokuz ile 1, yirmi ile 0, yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır. **Onikinci tümce**; onüç ile 1, on dört, onbeş, onaltı, onyedii ile 0, onsekiz, ondokuz ile 2, yirmi ile 1, yirmibir ile 0 bağlantı oluşturmaktadır. **Onüçüncü tümce**; on dört, onbeş ile 1, onaltı, onyedii ile 0, onsekiz, ondokuz, yirmi, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Ondördüncü tümce**; onbeş, onaltı, onyedii ile 1, onsekiz ile 2, ondokuz ile 0, yirmi ile 1, yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır. **Onbeşinci tümce**; onaltı ile 1, onyedii ile 2, onsekiz ile 2, ondokuz ile 0, yirmi ile 2, yirmibir ile 4 bağlantı oluşturmaktadır. **Onaltıncı tümce**; onyedii ile 0, onsekiz ile 2, ondokuz ile 0, yirmi ile 1, yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır. **Onyedinci tümce**; onsekiz ile 2, ondokuz, yirmi, yirmibir ile 1 bağlantı oluşturmaktadır. **Onsekizinci tümce**; , ondokuz ile 2, yirmi ile 4, yirmibir ile 3 bağlantı oluşturmaktadır. **Ondokuzuncu tümce**; yirmi ile 1, yirmibir ile 0 bağlantı oluşturmaktadır. **Yirminci tümce**; yirmibir ile 2 bağlantı oluşturmaktadır.

4.3.1. Çözümleme Sonucunda Elde Edilen Birinci Makale

İnceleme konusu olan metindeki her tümce ayrı ayrı numaralandırılmıştır. Yukarıda yapılan çözümlemeye göre **kesme noktası** üç alındığında ortaya çıkan asal tümceler 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 18, 20, 21'dir. Buna göre aşağıda sadece asal tümceler yazılmış, yanıl tümcelerin ise karşısı boş bırakılmıştır. Metindeki yanıl tümceler çıkarıldığında ortaya çıkan tablo aşağıdaki gibidir.

- 1) ABD işgal güçlerinin Hayalet Öfke adını verdiği Felluce operasyonunun yedinci gününde de çatışmalar yer yer devam etti.
- 2)
- 3) Bir haftasını dolduran operasyonda 38 ABD askeri öldü, 275 asker de yaralandı.
- 4) ABD ordusu operasyonda bin 200 direnişçinin öldürüldüğünü, Irak Başbakanı İyad Allavi de 400 direnişçinin tutuklandığını bildirdi.
- 5) operasyona ABD askerlerinin yanında katılan Iraklı askerler de altı kayıp verdi.
- 6) Sivil halkın kayıpları konusunda sessiz kalan ABD ve Iraklı yetkililer yardım kuruluşlarının kent içindeki çalışmalarına engel olmaya devam ediyor.
- 7) Kızılay yetkilisi Filret EL Ubeydi kentteki sivillerin su ve gıda bulamadığını yardım ekiplerinin kentte ilerlemesine izin verilmediğini bildirirken, Allavi Kızılay yetkililerini açıklamalarını yalan olarak nitelendirdi.
- 8) Allavi'ye göre Irak hükümeti kente 16 tır dolusu yardım malzemesi gönderdi ve bu yardımları ABD askerleri dağıtacak.
- 9) Ancak kentte çatışma ve bombardımanlarda ölen Iraklıların sokaklardaki cesetlerinin alınmasına bile izin verilmediği, açlık çeken başıboş kedi ve köpeklerin bu cesetlere saldırdıkları bildiriliyor.
- 10) Felluce'deki saldırı devam ederken Irak'ın diğer kentlerindeki çatışmalarda da kan dökülüyor.

11) Bağdat'ın Dora semtinde dün düzenlenen havan topu saldırısında aralarında kadın ve çocuklarında olduğu 7 Iraklı öldü, 7 kişi yaralandı.

12) Bağdat'ın yanı sıra Bakuba, Ramadi, Kerkük, Samarra, Hille ve Beyci gibi birçok kentte, Irak güvenlik birimlerini ve işgal güçlerini hedef alan saldırılar devam ediyor.

13)

14)

15)

16)

17)

18) önceki gün 6 Iraklı'nın öldüğü, 5 kişinin yaralandığı Ramadi'nin doğu yakasında, Amerikan askerleriyle direnişçiler arasında dün yine şiddetli çatışmalar çıktı.

19)

20) ABD ordusu Bakuba'ya karadan ve havadan operasyon düzenledi, çatışmada en az 20 direnişçinin öldüğünü söyledi.

21) Öte yandan Bihruz karakolunu basan direnişçiler bir polisi öldürdü, 4'ünü de yaraladı.

4.3.1. Çözümleme Sonucunda Elde Edilen İkinci Makale

Burada kesme noktası dört olarak alınmıştır. **Kesme noktası** dört alındığında ortaya çıkan asal tümceler; 4, 6, 8, 15, 18, 20 ve 21'dir ve aşağıda numaraların karşısında belirtilmiştir. Yanal tümceler ise boş bırakılmıştır. Metindeki yanal tümceler çıkarıldığında ortaya çıkan tablo aşağıdaki gibidir.

1)

2)

3)

4) ABD ordusu operasyonda bin 200 direnişçinin öldürüldüğünü, Irak Başbakanı İyad Allavi de 400 direnişçinin tutuklandığını bildirdi.

5)

6) Sivil halkın kayıpları konusunda sessiz kalan ABD ve Iraklı yetkililer yardım kuruluşlarının kent içindeki çalışmalarına engel olmaya devam ediyor.

7)

8) Allavi'ye göre Irak hükümeti kente 16 tır dolusu yardım malzemesi gönderdi ve bu yardımları ABD askerleri dağıtacak.

9)

10)

11)

12)

13)

14)

15) Suverye'de ulusal muhafız karargahını ve bazı karakolları basan direnişçiler 2'si polis 5'i ulusal muhafız 7 kişiyi öldürdü.

16)

17)

18) önceki gün 6 Iraklının öldüğü, 5 kişinin yaralandığı Ramadi'nin doğu yakasında, Amerikan askerleriyle direnişçiler arasında dün yine şiddetli çatışmalar çıktı.

19)

20) ABD ordusu Bakuba'ya karadan ve havadan operasyon düzenledi, çatışmada en az 20 direnişçinin öldüğünü söyledi.

21) Öte yandan Bihruz karakolunu basan direnişçiler bir polisi öldürdü, 4'ünü de yaraladı.

5. Bulgular ve Tartışma

Her metnin, içindeki yinelenen sözcüklerin bağ oluşturma derecesine göre kendi kesme noktasını belirlediğini söylemiştik. Aralarında bağ oluşturan bu tümceler metindeki asal tümceleri göstermekte, geriye kalan tümceler yani aralarında bir bağ oluşturmamayanlar yanal (artık) tümceleri göstermektedir. Bu metnin ise kesme noktasının üç olarak belirlenmesinin doğru olacağı görüşündeyiz⁸. Çünkü kesme noktası dört sözcük *yinelemesi* olarak alındığı taktirde asal tümcelerin bağdaşık bir bütün oluşturmadığı, konu açan tümcenin dördüncü tümceden başladığı, dolayısıyla "operasyon" sözcüğünün göndergesinin belirsizleştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca kesme noktası dört sözcük *yinelemesi* olarak alındığında geriye kalan asal tümcelerin metnin bütünlüğüne hizmet

⁸ Tümceler birbirleriyle bağ oluşturması için söz konusu tümceler içindeki sözcüklerin üç kez yinelenmesi gerekmektedir. Bu da, bir tümcenin bir diğer tümce ile bağ oluşturarak ilişki kurabilmesi için bu iki tümcedeki sözcüklerin üç kere yinelenmesi anlamına gelmektedir. Bir tümcede geçen üç sözcük bağ oluşturacağı diğer tümcede de *yineleme* türlerinden herhangi biriyle üç kez tekrarlanmalıdır.

etmediğini söylemek mümkündür. Her bir tümce ayrı bir konu iletirmiş hissi yaratmaktadır.

Kesme noktası üç sözcük *yinelemesi* olarak alındığında ise, daha bağdaşık bir yapı elde edilmektedir. Çözümleme sonucunda elde edilen ve asal tümcelerden oluşan birinci makalenin ise konu bütünlüğüne sahip olduğu söylenebilir. Çözümleme sonucunda elde edilen ikinci makaleye göre ilk makalede daha az yanal tümce elde edilse de okuyucu bağdaşık bir yapı elde etmekte ve zihninde bir bütünlük oluşturabilmektedir. Ayrıca okurun zihninde metnin başlığında geçen “cesetler” sözcüğü ile tetiklenen “ölüm” kavramı asal tümceler incelendiğinde de doğrulanmaktadır.

Veri tabanını oluşturan makale, gazete haberi olduğu için asal tümce sayısının metin türüne bağlı olarak daha fazla olabileceği düşünülmekteydi. Yapılan çözümler sonucunda da metindeki asal tümce sayısının çok fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla türe bağlı olarak inceleme konusu olan metindeki tümcelerin bir çoğunun bağdaşıklığa hizmet ettiği, bilgi akışını devam ettirdiği ve bilgi değerlerinin yüksek olduğu doğrulanmaktadır. Yanal tümcelerin az olması araştırma konusu metinden daha kısa bir metin elde etmemize olanak sağlamasa da, bu durumun metnin “ölüm” teması altında işlenmesi ve hemen hemen bütün tümcelerin bu temaya katkıda bulduklarından kaynaklandığı söylenebilir.

6. Sonuç

Bir metnin bağdaşık olmasını sağlayan birden fazla etken vardır. Bu etkenler okur, yazar ve metin arasındaki ilişki ve üçünün etkileşimi sonucu varolan etkileri doğrultusunda bağdaşıklığı oluşturur ya da bir metnin bağdaşık olmasını sağlar. Bu çalışmada bir bağdaşıklık bağının varlığı okurun metinde bağdaşıklığa yani bütüne ulaşma sürecine nasıl katkıda bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır ve Hoey (1991) tarafından geliştirilen “bağdaşıklığın varlığı, metin bağdaşıklığına nasıl katkıda bulunmaktadır, bağdaşıklığın varlığı tümcelerin birbirleriyle ilişkili önermeler olarak algılanmalarına nasıl etki eder ve metnin büyük ölçekli düzenlenmesine nasıl katkıda bulunur?” gibi sorulara yanıt olabilecek bir çözümleme yöntemi uygulanmıştır. Hoey (1991), sözcüksel bağdaşıklığın metnin düzenlenmesine önemli katkısının olduğunu ileri sürmektedir. Bir metinde yer alan tümceler arasında kurulan sözcüksel bağların güçlülük derecesine göre bazı tümcelerin konu belirleyicisi oldukları bazılarının ise konu bütünlüğüne daha az katkıda bulduklarını vurgulamaktadır. Hoey (1991)’e göre tümceler birbirleriyle sözcüksel *yineleme* yoluyla bağlantı kurarlar ve bazı tümceler (asal tümceler) diğerlerine göre (yanal tümceler) bilgi akışının sürdürülmesine daha çok katkıda bulunurlar. Bu bağlamda, bu çalışma Hoey (1991)’in sunmuş olduğu yöntemin, metnin bağdaşık bir yapı sergilemesine katkıda bulunduğunu doğrulamakta ve diğer metinlere de uygulanabilirliğini ve metnin bağdaşıklığına ulaşmada geçerliliğini koruyacağını sergilemektedir.

Hoey (1991) kendi çözümlerinde geniş olarak öyküleme dışı/ bilgilendirici metinlere bakmaktadır. Bu çalışma, bu yöntemin uygulama aşamasında metin türünün önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmanın araştırma konusu olan metin bir haber metni olduğu için çözümleme sonucunda elde edilen asal tümce sayısının fazlalığı gözlenmektedir.

